

Aleksandra Leszczyńska

Powrotność skazanych do zakładów karnych

Phenomenon of the offenders' re-entry to the penitentiary facilities

Artykuł ukazuje narastający z roku na rok problem powrotności skazanych do zakładów karnych. Autorka przedstawia zagadnienie w oparciu o dane statystyczne, które nie pozostawiają złudzeń co do skali przedmiotowego problemu i wręcz alarmują stosowne organy do reakcji. Zawarte w opracowaniu wnioski pozwalają wysnuć pewne teorie na temat zarówno podłoża zjawiska, jak i recepty na jego rozwiązanie.

Słowa kluczowe: osadzeni, zakłady karne, recydywa, statystyki.

The article examines rapidly growing issue of the re-entry of offenders into penitentiary facilities in Poland. The statistical data analysed by the author broadcast the scale of the problem, and attempts to alarm relevant authorities to take explicit action against this phenomenon. The findings of the study allow drawing theories on the source of the issue itself along with potential solutions for the future.

Key words: prison re-entry, offenders, recidivism, prisoner, penitentiary facilities, statistics, quantitative data analysis.

Wprowadzenie

Pobyt skazanego w zakładzie karnym można uznać, że sprowadza się do wyboru jednej z dwóch dróg, tj. albo drogi pozytywnej – sprawnego powrotu do społeczeństwa, wypełnienia celów wykonywania kary pozbawienia wolności, albo drogi negatywnej – wykorzystania pobytu w więzieniu w celu przygotowania się do popełniania kolejnych przestępstw,

poprzez nawiązanie kontaktów ze środowiskiem przestępczym, zapewnienia sobie oparcia w tym gronie, poznania nowych metod przestępczych, a co za tym idzie – powrotu do przestępstwa, czego efektem jest, wcześniej czy później, powrót do zakładu karnego¹.

Kara pozbawienia wolności w głównej mierze polega na izolacji skazanego. Izolacja ta pełni różne funkcje, w tym podstawową jest funkcja odwetowa, odpłata za popełnione przestępstwo. Funkcja eliminacyjna, która ma za zadanie, przynajmniej na jakiś czas, wyeliminować przestępcę ze społeczeństwa i uchronić je od niebezpieczeństwa jakiego mogłoby doznać z jego strony. Przestępca zaś podczas odbywania kary pozbawienia wolności nie ma możliwości popełnienia ponownego przestępstwa, przynajmniej gdy chodzi o społeczeństwo poza zakładem karnym, natomiast w samych zakładach karnych często dochodzi do popełniania czynów zabronionych w postaci przemocy, gwałtów, znęcania się itp.². Kara ma również pełnić funkcję odstraszącą dla wszystkich, i polega na tym, że jeśli ktoś niemający wcześniej styczności z prawem, a dokładniej łamaniem prawa, chce dokonać czynu zabronionego i dokonuje wyboru, kwestia pozbawienia wolności powinna działać odstrasząco. W przypadku recydywistów, znających otoczenie i warunki więzienne oraz dolegliwości wynikające z pobytu w zakładzie karnym, tym bardziej powinni oni wystrzegać się ponownego w nim pobytu. Czy jednak tak się dzieje? Ostatnią funkcją jest funkcja poprawcza (zwana inaczej wychowawczą lub reedukacyjną), z ideologicznym przekonaniem, że ludzie mogą się zmieniać pod wpływem pewnych czynników³. Stwierdzić należy, że niesie ona nadzieję na poprawę postaw skazanych pod wpływem oddziaływania penitencjarnego, w następstwie eliminację powrotności do więzienia.

Cele, jakie są stawiane wykonywaniu kary pozbawienia wolności przez ustawodawcę w art. 67 § 1 kkw⁴, należy interpretować szeroko, jednocześnie można wywnioskować cele niewyrażone wprost, a dorozumiane⁵.

¹ A. Szymanowska, *Czynniki sprzyjające i utrudniające readaptację społeczną recydywistów*, [w:] H. Machel (red.), *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce – w poszukiwaniu skuteczności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006, s. 187.

² Zob. Statystyki CZSW, „Zestawienie zdarzeń nadzwyczajnych”, <http://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka> [dostęp: 8.07.2017].

³ M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, PWN, Warszawa 2001, s. 176-177.

⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz.U. z 1997 r. nr 90, poz. 557 ze zm.).

⁵ Art. 67 kkw, [w:] J. Lachowski (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2016, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zozgizdkmjshe3tgmjooobqalrthaztamjxgiyq&groupIndex=1&rowIndex=0> [dostęp: 5.07.2017].

Ustawodawca jednak bezpośrednio wyraża, że jednym z nich jest powstrzymanie się skazanego od powrotu do przestępstwa⁶, nie dając możliwości na dowolną interpretację, co ponad wszelką wątpliwość świadczy o istotności powyższego.

Jak wykazano, poprzez regulacje, ale także poglądy wyrażane w doktrynie, położony jest nacisk na kwestię niepowrotności do zakładów karnych. Celem niniejszej publikacji jest naświetlenie zagadnienia poprzez ustawową charakterystykę recydywistów, którzy determinują powyższe, a także podjęcie rozważań nad przyczynami powrotności i wykazanie stanu faktycznego tego niepożądanego zjawiska.

Zakres pojęcia recydywy

Za jedną z najczęściej wskazywanych przesłanek dotyczących obostrzenia kary uznawane jest ponowne popełnienie przestępstwa, określane jako recydywa. Wyróżnia się jej trzy znaczenia, ponieważ nie jest to pojęcie jednoznaczne:

- 1) recydywa kryminologiczna – jest zjawiskiem społecznym, rozumianym jako każdy powrót do działalności przestępczej, niezależnym od unormowań formalnych;
- 2) recydywa jurydyczna – oznacza określone ustawą karną⁷ ujemne skutki dla sprawcy⁸;
- 3) recydywa penitencjarna – jest zjawiskiem szerszym, obejmuje sprawców, którzy w ogóle powrócili do przestępstwa, nie tylko tych, którzy uczynili to w warunkach określonych w art. 64 kk⁹. Dotyczy ona znacznej grupy skazanych i określa się ją mianem „zjawiska powszechnego”¹⁰.

Ustawowe unormowanie recydywy *de lege lata* przewiduje treść art. 64 kk, który to wyróżnia jej dwa rodzaje. W § 1 unormowana jest recydywa specjalna jednokrotna (zwykła), do której zaistnienia spełnione muszą być kumulatywnie przesłanki w postaci uprzedniego skazania sprawcy za umyślne przestępstwo i orzeczenie wobec niego kary pozbawienia wolności, i odbycie jej przez skazanego w wymiarze co najmniej

⁶ Zob. Art. 67 § 1 kkw.

⁷ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny* (Dz.U. z 1997 r. nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁸ J. Raglewski, § 17. *Podstawa nadzwyczajnego obostrzenia kary z art. 64 kk (recydywa specjalna)*, [w:] T. Kaczmarek (red.), *Nauka o karze, Sądowy wymiar kary*, t. V, wyd. 2, C.H.Beck, Warszawa 2017, s. 491.

⁹ Zob.: art. 64 kk.

¹⁰ A. Marek, *Prawo karne*, 5 wydanie, C.H.Beck, Warszawa 2014, s. 313.

6 miesięcy oraz popełnienie przez niego umyślnego przestępstwa podobnego do tego, które było przesłanką do jego uprzedniego skazania w ciągu 5 lat po odbyciu ww. wymiaru kary¹¹. W § 2 ustanawia recydywę specjalną wielokrotną (multirecydywę), do której zastosowania dochodzi w sytuacji wypełnienia przesłanek z § 1, odbycia przez skazanego łącznie co najmniej roku kary pozbawienia wolności i ponownego popełnienia przestępstw wymienionych w § 2 w ciągu 5 lat, kiedy to już odbędzie w całości lub w części ostatnią karę¹².

Przedmiotem rozważań w niniejszym opracowaniu będzie jednak najszersze ujęcie – recydywy penitencjarnej, które najlepiej obrazuje skalę powrotności skazanych do zakładów karnych.

Przepis art. 69 kkw ustanawia w swoim zakresie rodzaje zakładów karnych, w tym zakłady karne dla recydywistów penitencjarnych. Regulacja ta opiera się na kryteriach klasyfikacji co do wieku i uprzedniego odbywania kary pozbawienia wolności¹³. Za rozwinięcie uznać należy art. 86 kkw, który to precyzuje regulację odbywania kary przez recydywistów, co ważne, przepis ten nie ma charakteru *stricte* obligatoryjnego, czego przejawem jest fakt, że nie wyklucza się możliwości odbywania kary przez recydywistów w zakładzie dla odbywających karę po raz pierwszy, wskazuje się, jako przesłankę, „szczególne względy resocjalizacyjne”¹⁴. Stanowi to, według autorki, elementarny czynnik indywidualizacji kary pozbawienia wolności, zwłaszcza w przypadkach tak szczególnych jak recydywa, kiedy to skazany pomimo uprzednich oddziaływań penitencjarnych popełnia czyn zabroniony, dając oddziaływaniom świadectwo nieskuteczności. Warunkami do umieszczenia skazanego w zakładzie karnym dla recydywistów są: uprzednie odbywanie kary pozbawienia wolności, ale także zastępczej kary pozbawienia wolności oraz odbywanie kary aresztu, zastępczej kary aresztu, kary aresztu wojskowego za przestępstwo umyślne lub umyślne wykroczenie¹⁵. Zakłady karne dla recydywistów penitencjarnych mogą być organizowane jako zakłady karne typu:

zamkniętego, półotwartego i otwartego, jak normuje to art. 70 § 1 kkw oraz wyodrębnione oddziały samodzielnych zakładów karnych innego rodzaju i aresztów śledczych, na co wskazuje art. 72 § 3 kkw.

Omawiając zagadnienia związane z recydywistami, nie sposób pominąć art. 41 kkw, który to wyraża wprost szczególną rolę pomocy postpenitencjarnej na tle zapobiegania powrotności do zakładów karnych. Pomoc ta ma na celu – najogólniej określając – wsparcie skazanego w odnalezieniu się na nowo w społeczeństwie po wyjściu z zakładu karnego, a także sprawną społeczną readaptację skazanego. Stefan Lelental sygnalizuje słusznie: „Z kryminalnopolitycznego punktu widzenia szczególnego podkreślenia wymaga to, że zarówno „pomoc postpenitencjarna”, jak i pomoc w rozumieniu art. 41 kkw jest środkiem przeciwdziałania recydywie”¹⁶.

Bezpośrednim odwołaniem do przeciwdziałania powrotowi do przestępstwa jawi się art. 171 kkw, traktujący o roli kuratora sądowego, który ma za zadanie – poprzez dozór, pomoc w readaptacji społecznej – właśnie zapobieganie powrotowi do przestępstwa, zapewne w dorozumieniu – powrotowi do zakładu karnego¹⁷.

Novum w kkw jest art. 169b kkw¹⁸. Regulacja ta dotyczy osób zagrożonych ryzykiem powrotu do przestępstwa. Normuje grupy ryzyka powrotu do przestępstwa, przesłanki, które mają kwalifikować do grupy ryzyka osób pozostających pod dozorem, zasady i organy mające dokonywać kwalifikacji oraz ewentualnych zmian kwalifikacji do poszczególnych grup ryzyka, i co istotne, nakłada obowiązki na kuratorów wobec skazanego, który jest zakwalifikowany do określonej grupy ryzyka. Grupy, jakie normuje przepis, to:

- grupa obniżonego ryzyka (A),
- grupa podstawowa (B),
- grupa podwyższonego ryzyka (C),

a w zakresie dozoru nad poszczególnymi grupami podkreślona silnie jest rola kuratora zawodowego¹⁹. S. Lelental dostrzega, iż mechanizmy zawarte w art. 169b kkw mają na celu jasny i przejrzysty podział spraw pomiędzy kuratorów zawodowych i społecznych, racjonalizację tego podziału w taki

¹¹ J. Raglewski, op. cit., s. 494.

¹² J. Raglewski, ibidem, s. 496-499.

¹³ Art. 69, [w:] S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2017, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjvha2dmnroobqxalrthaztamjxgi3q>, [dostęp: 4.07.2017].

¹⁴ Art. 86, [w:] S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2017, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjvha2dmnroobqxalrthaztamjygu4q>, [dostęp: 4.07.2017].

¹⁵ Art. 86 kkw, [w:] J. Lachowski (red.), *Kodeks...* <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogizdkmjshe3tgmjooobqxalrthaztamjygu4q>, [dostęp: 5.07.2017].

¹⁶ Art. 41, [w:] S. Lelental, *Kodeks...* <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjvha2dmnroobqxalrthaztamjsg42q>, [dostęp: 4.07.2017].

¹⁷ Zob. art. 171 kkw.

¹⁸ Zob. art. 169b kkw.

¹⁹ Art. 169b kkw, [w:] J. Lachowski (red.), *Kodeks...* <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogizdkmjshe3tgmjooobqxalrthaztamjxgiyq&groupIndex=1&rowIndex=0> [dostęp: 5.07.2017].

sposób, aby dozoramii obarczonymi dużym czynnikiem ryzyka zajmowały się osoby wyspecjalizowane w tym kierunku²⁰. Z pewnością będzie to miało wpływ na jakość i skuteczność tych dozorów, w zamiarze głównym – zminimalizowanie skali powrotności do zakładów karnych.

W opinii autorki, recydywiści są specyficzną grupą społeczną, którą trudno jednoznacznie zakwalifikować. Z jednej strony bezspornym jest, iż popełnili czyn zabroniony co najmniej dwukrotnie, co pozwala sądzić, że są to osoby niewyciągające wniosków, przeciwstawiające się prawu. Z drugiej strony, czy biorąc pod uwagę szereg publikacji dot. uwarunkowań sprawców czynów zabronionych, które determinują ich zachowanie, czy nie należy obciążać systemu brakiem efektywności w oddziaływaniu na takie jednostki, niską skutecznością oddziaływań, wadliwie ukierunkowaną regulacją? Niewątpliwie skazany musi wykazywać chęć zmiany na lepsze, ale właściwe instytucje mają za zadanie objąć odpowiedzialnością, indywidualną opieką skazanego, oddziaływać na niego w zindywidualizowany sposób, tak aby readaptacja społeczna była skuteczną. Należałoby zastanowić się na ile zachowanie jednostki może się zmienić pod wpływem ingerencji bodźców zewnętrznych lub też, na ile w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności i działań mających na celu jak największą jej skuteczność można ingerować w osobę skazanego.

Rozważania na temat przyczyn powrotności skazanych do zakładów karnych

„Mój wyrok to dożywocie, bez krat i murów, ale z ludzką krytyką i nietolerancją” – przytoczone przez E. Olszewską słowa skazanego²¹ dają dużą przestrzeń do refleksji nad przyczynami powrotności skazanych do przestępstwa i w następstwie do zakładów karnych. Sądzić można, że naprzeciw wychodzi Andrzej Bałandynowicz, który formułuje pewną teorię dotyczącą kary, mianowicie że zasłużona kara to taka, która nie jest ani zbyt łagodna, ani nazbyt dolegliwa, kara powinna być sprawiedliwa.

²⁰ Art. 169b, [w:] S. Leleńtal, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2017, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjvha2dmnroobqxalrhaztamrvq43q> [dostęp: 4.07.2017].

²¹ E. Olszewska, *Stygmat przestępcy jako czynnik utrudniający readaptację społeczną byłych skazanych*, [w:] „Resocjalizacja Polska” 2012, nr 3, s. 173-186.

Profesor widzi karę „daleką zarówno od przesadnego rygoryzmu, jak i od abolicjonizmu”²².

Przestępstwo można określić jako świadomy lub nie do końca świadomy czyn zabroniony, dokonany na dobrach chronionych prawem²³. Kara jest konsekwencją prawną popełnionego przestępstwa. Powinna być adekwatna i współmierna do popełnionego czynu, jednocześnie dolegliwa dla sprawcy czynu zabronionego, a także wykonywana z poszanowaniem godności ludzkiej oraz zasady humanitaryzmu²⁴. Jak wynika z powyższego, założenia są wzniosłe, jednak nie wspomina się wiele na temat efektów ubocznych, jakie niesie za sobą izolacja penitencjarna, zwłaszcza długotrwała. Dotyczy to w szczególności najbardziej surowych kar przewidzianych przez ustawodawcę – kary 25 lat pozbawienia wolności i dożywotniego pozbawienia wolności²⁵. Kary te nieustannie budzą wiele kontrowersji, właśnie w dużej mierze z uwagi na „dodatkowe” skutki jakie przynoszą, przy czym można stwierdzić, że nie zawsze cele, jakie są oczekiwane, zostają wypełnione podczas wykonywania tych dwóch najbardziej dolegliwych kar. Należy dostrzec, iż pomimo starań różnego rodzaju podmiotów postępowania wykonawczego, przede wszystkim Służby Więziennej, „Więzienie nie jest miejscem przyjaznym człowiekowi i stwarzającym warunki niezbędne do jego wszechstronnego rozwoju fizycznego, psychicznego i społecznego”²⁶.

W ten sposób autorka chciała zaakcentować osobliwość sytuacji, w jakiej znajdują się osoby po odbyciu kary pozbawienia wolności, i postawić pytanie: czy na tym tle łatwo jest skutecznie poddać się społecznej readaptacji? Społeczna readaptacja skazanego uważana jest nie tylko jako powrót do społeczeństwa, ale powrót, który powinien charakteryzować się właściwym funkcjonowaniem w tym społeczeństwie, przestrzeganiem podstawowych norm etycznych, prawnych, społecznych, a przede wszystkim powstrzymaniem się od popełniania kolejnych przestępstw²⁷. Postawić należy kolejne pytanie: skoro skazany i tak dożywotnio pozostanie „skazanym” w opinii społeczności, do której powrócił, pomimo

²² A. Bałandynowicz, *Probacja – system sprawiedliwego karania – podstawy aksjologiczne*, [w:] B. Hołyst (red.), S. Redo (red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, CZSW, Warszawa 1996, s. 63.

²³ J. Lachowski, A. Marek, *Prawo karne. Zarys Problematyki*, wyd. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 55-57.

²⁴ Art. 3 kkw.

²⁵ Zob. art. 32 kk.

²⁶ S. Musioł, *Negatywne aspekty kary pozbawienia wolności*, [w:] „Probacja” 2013, nr 4, s. 155-171.

²⁷ E. Olszewska, op. cit., s. 173-186.

starań wykazania swojej przemiany, czy odczuje różnice, jeśli rzeczywiście będzie popełniał kolejne przestępstwa? Powracając do teorii A. Bałandy-nowicza, czy pozostanie „skazanym” na zawsze nie jest nazbyt dolegliwe?

Odniesienie odnajduje tu wiedza powszechna, według której „jeśli każdy będzie powtarzał, że jesteś przestępcą, to w końcu sam w to uwierysz i nim się staniesz”. Podobnie jest w przypadku osób po wyjściu z zakładu karnego, które pozostają ze stygmatem „przestępca, skazany”, będącym „nadbagażem” odbytej kary pozbawienia wolności. Autorka uważa to za pierwszą z pewnych przyczyn powrotności do zakładów karnych – która celowo została omówiona szeroko z uwagi na złożoność tego zagadnienia – jak i najpoważniejszą, zarazem najtrudniejszą do przezwyciężenia przyczynę powrotności skazanych do więzienia.

W piśmiennictwie ponadto wskazuje się, jako czynniki sprzyjające powrotowi do przestępstwa, m.in. czynniki niezależne od samego sprawcy, tj. wychowywanie w rodzinie patologicznej lub dysfunkcyjnej, co autorka zasygnalizowała na początku. Elementami, które mogą przeważać o popełnieniu kolejnych przestępstw jest także wcześniej rozpoczęty konflikt z literą prawa, pobyt w placówkach resocjalizacyjnych, brak umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach, czy brak wiary w siebie²⁸.

Podkreślenia wymaga także otoczenie więzienne, które w przypadku długich kar pozbawienia wolności może zostawić i zapewne zostawia ślad po odbyciu kary. Reakcja z jednej strony może być pozytywna i skazany może zdecydować o tym, aby odejść jak najdalej od tego środowiska, może jednak scalić się z nim i pomimo zindywidualizowanego oddziaływania podjąć decyzję lub mimowolnie pozostać w środowisku przestępczym mentalnie. Opisuje się pewien negatywny proces zachodzący u skazanych przebywających w zakładach karnych – prizonizację. Jest to wynik mniejszej możliwości oddziaływania na skazanych w zakładach karnych typu zamkniętego²⁹, przez co rozpoczyna się u nich proces, w którym oswajają się z otoczeniem więziennym, przystosowują do niego, wszystko to prowadzi do dużego prawdopodobieństwa recydywy³⁰. W świetle długoterminowych kar pozbawienia wolności o prizonizacji pisze też Mieczysław Ciosek, który dzieli jej efekty na pozytywne i negatywne. W aspekcie pozytywnym ma ona przyczyniać się do łagodzenia

²⁸ A. Szymanowska, *Czynniki sprzyjające...*, s. 196.

²⁹ Zob. Art. 70 kkw.

³⁰ T. Szymanowski, *System wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] T. Szymanowski, J. Migdał, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 296.

dolegliwości wynikających z przebywania w zakładzie karnym. Za negatywną stronę uznaje się integrację z podkulturą więzienną i ślepe akceptowanie przestępczości³¹.

Jak już wspomniano, przyczyną powrotności do zakładów karnych, a na pewno elementem zwiększającym prawdopodobieństwo – jest wykonywanie kary pozbawienia wolności w zakładach karnych typu zamkniętego. Zakłady karne typu zamkniętego są zakładami o najwyższym stopniu izolacji skazanych na karę pozbawienia wolności³², przez co znacznie utrudnione jest oddziaływanie na skazanych, a w konsekwencji – wypełnianie celów wykonywania kary pozbawienia wolności, w tym wzbudzenie w skazanym woli powstrzymywania się od przestępstwa.

Rozważania podjęte przez autorkę zostały postawione na tle wybranych przyczyn powrotności skazanych do przestępstwa, co za tym idzie do typów zakładów karnych. Należy mieć na uwadze autonomię jednostki, której miałyby dotyczyć przyczyny, ponieważ w każdym przypadku mogą być one inne, w niektórych tożsame, w pewnych sytuacjach niezależne od jednostki, np. z racji choroby. Podsumowując rozważania nad powrotnością, wspomnieć należy o najbardziej prozaicznej przyczynie – bytowej. Ma ona największe zastosowanie w przypadku bezdomnych, którzy zimą nie mają gdzie znaleźć schronienia, w związku z czym popełniają czyny zabronione wyłącznie po to, by znaleźć się w zakładzie karnym, w którym mogą przetrwać nieprzyjemne warunki atmosferyczne.

Recydywa w statystyce penitencjarnej

Trafnie stwierdza A. Nawój-Śleszyński, że „miarą sukcesu wykonywania kary pozbawienia wolności jest wskaźnik powrotu do przestępstwa”³³. Jak zatem ocenić można sukcesywność wykonywania wymienionej kary na przestrzeni ostatnich lat? Autorka stoi na stanowisku, iż oceną samą w sobie jest już sam fakt wykazywania w statystykach Służby Więziennej nawet siedmiokrotnej powrotności skazanych do zakładów karnych. Co gorsza, nawet przy siedmiokrotnej powrotności wykazywane liczby

³¹ M. Ciosek, op. cit., s. 214.

³² Regulacje dotyczące zakładów karnych typu zamkniętego znajdują się w art. 70, art. 76, art. 88, art. 88a, art. 88b, art. 89, art. 90, art. 91a, art. 105, art. 115, art. 214 kkw.

³³ A. Nawój-Śleszyński, *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich potencjał reedukacyjny*, [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, nr 92.

nie są niskie – są wręcz alarmujące. Ponad wszelką wątpliwość bardzo znaczącym jest też zawarte w tabeli 1, ale także w zestawieniu statystycznym Centralnego Zarządu Służby Więziennej, sformułowanie dotyczące powrotności do zakładów karnych po raz siódmy – „i więcej”, co wprost traktuje, że zdarzają się przypadki jeszcze częstszej powrotności, i nie sposób wobec tego jest pisać o efektywności wykonywania kary pozbawienia wolności.

Tabela 1 obrazuje liczbę skazanych powracających do więzienia w latach 2006-2016 z podziałem na wielokrotność powrotów. Zauważyć należy, że największe liczby wykazuje się w zakresie drugiego powrotu do zakładu karnego, wraz z kolejnymi ulegają one zmniejszeniu, co do zasady. Dostrzec należy lekką tendencję spadkową powrotności, zwłaszcza po roku 2012, w którym to aż 4 571 skazanych powróciło do zakładów karnych po raz siódmy, rok 2013 można uznać za przełomowy z uwagi na to, że spadek powrotności był ogromny – po raz siódmy wróciło do zakładu karnego tylko (na tle ogółu powrotności) 934 skazanych. Nie można określić tego mianem sukcesu, gdyż z kolei po raz drugi do zakładów karnych powróciło w roku 2012 – 15 546 skazanych, w 2013 r. już około 5 tys. więcej, bo aż 21 075.

Na tle zestawienia (tabela 2) dostrzega się pewne zmienne, jednak nie są one wyraźne, a pokusić się można o stwierdzenie, że liczby te rozkładają się i w zależności od lat powrotność jest trochę wyższa lub niższa przy kolejnych powrotach i zmienne nie odgrywają znaczącej roli.

Znaczącym jest samo wykazywane zjawisko, które nie powinno mieć miejsca, a w aktualnym stanie faktycznym być określone mianem priorytetu. Jaki jest sens orzekania kary pozbawienia wolności, finansowania pobytu skazanego w zakładzie karnym, poświęcania mu czasu i zaangażowania właściwych organów, jeśli wszystko staje się nieuzasadnione a skazany wraca drugi, trzeci, czwarty..., a nawet siódmy i ósmy raz do zakładu karnego, i po raz kolejny przechodzi cały proces. W świetle bardzo ideologicznych założeń, jakie są stawiane karze pozbawienia wolności, dane statystyczne są bardzo pesymistyczne.

W opinii autorki warto poddać refleksji jest zestawienie ogólnej liczby skazanych powracających do więzienia w danym roku z ogólną liczbą populacji w nim. Przedstawia to odpowiednio tabela 2 (liczba skazanych powracających do zakładów karnych i liczba populacji skazanych).

Tabela 1. Liczba skazanych powracających do ZK po raz:

	DRUGI	TRZECI	CZWARTY	PIĄTY	SZÓSTY	SIÓDMY I WIĘCEJ
2006	16 911	7 236	4 084	2 132	1 234	1 199
2007	18 276	7 284	4 114	2 214	1 261	1 233
2008	17 776	7 388	4 142	2 078	1 259	1 466
2009	13 438	7 630	4 968	2 928	1 979	3 469
2010	12 572	7 911	5 297	3 271	2 169	4 036
2011	14 363	8 700	5 405	3 149	2 041	3 721
2012	15 546	9 302	5 842	3 431	2 393	4 571
2013	21 075	9 385	4 346	1 801	912	934
2014	21 415	9 600	4 475	1 833	853	891
2015	20 453	9 240	4 191	1 776	793	794
2016	20 948	9 305	4 060	1 624	728	713

Źródło: Informacja statystyczna CZSW MS za lata 2006-2016. Opracowanie własne.

Tabela 2

Lata	Liczba skazanych powracających do ZK ogółem	Populacja skazanych ogółem	udział skazanych powracających do ZK w populacji ogólnej %
2006	32 796	88 647	37%
2007	34 382	87 776	39,17%
2008	34 109	83 152	41,02%
2009	34 412	84 003	40,96%
2010	35 256	80 728	43,67%
2011	37 379	81 382	45,93%
2012	41 085	84 156	48,82%
2013	38 453	78 994	48,68%
2014	39 067	77 371	50,49%
2015	37 247	70 836	52,58%
2016	37 378	71 528	52,26%

Źródło: Informacja statystyczna CZSW MS za lata 2006-2016. Opracowanie własne.

Zestawienie, podobnie jak tabela 1, przedstawia dane za lata 2006-2016. Obraz, jaki wyłania się z twardych danych statycznych, nie jest optymistyczny. Przytaczany wcześniej rok 2012 można podsumować,

jako „czarny” rok, bo wtedy właśnie na przestrzeni 10 lat ogólna liczba powrotności skazanych była najwyższa, ze znaczną przewagą na tle lat pozostałych, co więcej, liczba skazanych 41 085 – którzy nie odbywali kary pozbawienia wolności po raz pierwszy – stanowiła prawie połowę ogólnej populacji skazanych w tym roku. Podobnie w latach pozostałych liczba skazanych odbywających karę pozbawienia wolności kolejny raz zasadniczo stanowi około połowę ogółu populacji. W roku 2014 było to więcej niż połowa, tj. 39 067, przy ogólnej liczbie populacji 77 371.

Zebrane dane statystyczne dotyczące powrotności do zakładów karnych pozwalają na sformułowanie kilku wniosków i spostrzeżeń.

Przedstawione tabele 1 i 2 ukazują duży problem polskiego więzienia – choć mogłoby się wydawać – nieco pominięty. Czy jednak słusznie? To niepożądane zjawisko, jakim jest zbyt częsta powrotność do więzienia, ma zbyt dużą skalę, aby mogło być pomijane, efekty naprawcze zapewne nie przyjdą od razu, a skala powrotności skazanych do więzienia nie zmniejszy się z dnia na dzień, albowiem jest to proces bardzo złożony i wymagający czasu. Trudno jednak nie odnieść się, na tle wykazanych lat 2006-2016, do swoistej stałości danych i nie uznać, że zmienne, lekko zmierzające ku zmniejszeniu w tabeli 1, co do poszczególnej liczby powrotności, są przypadkowe i wcale nie wynikają z pracy nad minimalizowaniem zjawiska i efektywnością wykonywania kary pozbawienia wolności. W tabeli 2 ujęcie procentowe przejrzyste wyraża wzrastającą tendencję przewagi recydywistów nad pozostałymi skazanymi w zakładach karnych, szczególnie w ostatnich 5 latach.

Autorka upatruje rozwiązania w większej dbałości o jednostkę, jaką jest skazany, nie zaś generalizowaniu społeczności skazanych. Na uwagę w tym zakresie zasługują w szczególności art. 81 kkw, art. 82 kkw, art. 83 kkw oraz pozostałe dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności i jej indywidualizacji.

Podsumowanie

Reasumując, problem powrotności do zakładów karnych istnieje, niestety – według autorki – w zbyt szerokim zakresie. Wykazane w danych statystycznych liczby nie pozostawiają złudzeń, zaś ostatecznie lata pokazują brak reakcji właściwych organów na skalę powyższego zjawiska.

Nadzieje można wiązać z art. 169b kkw wprowadzonym na mocy nowelizacji do kkw z 20 lutego 2015 r. Zamysłem ustawodawcy było zapewne przeciwdziałanie powrotności skazanych do zakładów karnych, jednak jeszcze stosunkowo krótki czas – w jakim regulacja istnieje – nie pozwala na ocenę jej skuteczności. Uznać należy bezspornie słuszność regulacji i podjęcie próby zminimalizowania tego społecznie niepożądanego zjawiska. Pozostawione bez dalszej kontroli mogłoby przyjąć irracjonalną formę skupiania w zakładach karnych wyłącznie recydywistów³⁴, i tym samym skumulowania wszelkich niezgodnych z zasadami współżycia społecznego postaw w jednym miejscu. Trudnym w takiej sytuacji byłoby stworzenie jakichkolwiek warunków do skutecznego wykonywania kary pozbawienia wolności, bo mogłoby to tylko skutkować potrzebą stworzenia dożywotniego zakładu zamkniętego dla tej grupy skazanych z uwagi na brak pozytywnych rokowań.

W populacji więziennej po roku 1989 dostrzega się tendencję wzrostową³⁵, czy wnioski z danych statystycznych nie pozwalają sądzić, iż jest to w znacznej mierze efektem powrotności skazanych do zakładów karnych? Autorka pragnie zauważyć, że kardynalnym jest dostrzeżenie, zarówno przyczyn leżących u podstaw recydywy, w dalszym etapie powrotności skazanych do zakładów karnych, jak i skutków, jakie niesie to społecznie niepożądane zjawisko. Znacznie i słusznie podnosi to rangę powagi tego problemu, który ma rozległy wpływ na ogólny stan więzienia poprzez przytoczone powyżej fakty.

W poszukiwaniu rozwiązań autorka przytacza ku inspiracji fragment orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, w którym Teodor Szymanowski, jako ekspert, postawił ciekawą tezę dotyczącą właśnie recydywy, mogącą stanowić podwaliny rozważań o skutecznym wykonywaniu kary pozbawienia wolności, eliminacji recydywy: „(...) zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności w stosunku do osoby, wobec której Sąd dwukrotnie orzekł karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, jest jego zdaniem absurdalne. Zauważył, że w świetle badań empirycznych efekt resocjalizacyjny kary pozbawienia wolności jest wysoce niezadowolający, a jej wykonanie jest czynnikiem zwiększającym recydywę. Ponadto w wypadku przestępstw o mniejszej szkodliwości społecznej, a więc

³⁴ Por. Tendencja wzrostowa wykazana w tabeli 2.

³⁵ A. Nawój-Sleszyński, *Skazani odbywający zastępczą karę pozbawienia wolności i ukarani w populacji więziennej (z problematyki redukcji populacji więziennej)*, [w]: „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 78, s. 54.

takich, za które Sąd orzeka karę pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem, nie można mówić o odstraszeniu innych osób od popełnienia przestępstwa. Zauważył, że powrót do przestępstwa nie świadczy za każdym razem o mylnym postawieniu pierwotnej prognozy kryminologicznej. Może także wynikać z przyczyn leżących po stronie organów państwa odpowiedzialnych za nadzorowanie wykonywania zawieszonych kary (...)”³⁶.

³⁶ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 lipca 2013 r., syng. akt 9/10, OTK ZU 6A/2013, poz. 79.

Bibliografia

- Bałandynowicz A., *Probacja – system sprawiedliwego karania – podstawy aksjologiczne*, [w:] B. Hołyst(red.), S. Redo(red.), *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, CZSW, Warszawa 1996.
- Ciosek M., *Psychologia sądowa i penitencjarna*, PWN, Warszawa 2001.
- Lachowski J., Marek A., *Prawo karne. Zarys problematyki*, wyd. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Marek A., *Prawo karne*, 5 wydanie, C.H.Beck, Warszawa 2014.
- Musioł S., *Negatywne aspekty kary pozbawienia wolności*, „Probacja” 2013, nr 4.
- Nawój-Śleszyński A., *Skazani odbywający zastępczą karę pozbawienia wolności i ukarania w populacji więziennej (z problematyki redukcji populacji więziennej)*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 78.
- Nawój-Śleszyński A., *Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich potencjał reedukacyjny*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2016, nr 92.
- Olszewska E., *Stygmat przestępcy jako czynnik utrudniający readaptację społeczną byłych skazanych*, „Resocjalizacja Polska” 2012, nr 3.
- Raglewski J., §17. Podstawa nadzwyczajnego obostrzenia kary z art. 64 *kk (recydywa specjalna)*, [w:] T. Kaczmarek(red.), *Nauka o karze, Sądowy wymiar kary*, t. V, wyd. 2, C.H.Beck, Warszawa 2017.
- Szymanowska A., *Czynniki sprzyjające i utrudniające readaptację społeczną recydywistów*, [w:] H. Machel (red.), *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w Polsce – w poszukiwaniu skuteczności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006.
- Szymanowski T., *System wykonywania kary pozbawienia wolności*, [w:] T. Szymanowski, J. Migdał, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

Akty normatywne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr.78, poz.483 ze zm.).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny* (Dz.U. z 1997 r. nr 88, poz. 553 ze zm.).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks karny wykonawczy* (Dz.U. z 1997r. nr 90, poz. 557 ze zm.).

Orzecznictwo:

- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 lipca 2013 r., syng. Akt 9/10, OTK ZU 6A/2013, poz. 79.

Netografia:

- Lachowski J.(red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2016,<https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogizdkmjshe3tgmjoobq-xalrthaztamjxgiyq&groupIndex=1&rowIndex=0> [dostęp: 5.07.2017].
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd.6, Warszawa 2017, <https://sip.legalis.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjvha2dmnroobq-xalrthaztamrvq43q> [dostęp: 4.07.2017].
- Statystyki CZSW, „Zestawienie zdarzeń nadzwyczajnych, <http://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka> [dostęp: 8.07.2017].